

PÄÄKIRJOITUS

Filosofiasta filosofiantutkimukseen

Filosofiaa ammatikseen tutkivat tapaavat kiusaantua, jos heitä nimitetään *filosoifeiksi*. Yhdenkin lähetyksen alla eräs tuohtui, kun toimittaja ehdotti tuota titteliä: "Helvetti, minä en ole koskaan väittänyt olevani filosofi!". Lopulta tämä tohtori esiteltiin kuulijoille *tutkijana*. Poikkeuksiakin on ollut, kuten Saarinen ja Varto. Heille filosofin määre on ollut mieluisen – ja osuvakin. Ensimmäiselle, ei suinkaan von Wrightille, kuuluu kunnia siitä että filosofin hahmo nousi mäkihyppääjän rinnalle 80-luvun älykköpörssissä. Nerokas kansa oli juuri valinnut Masa-hiiren maan johtavaksi intellektuelliksi, nyt se kiintyi nahkahousuiseen punktohtoriin. Varto puolestaan opittiin tuntemaan filosofina, joka ei koskaan jäänyt neuvottomaksi. Ei niin kiperää probleemia, etteikö hän olisi löytänyt siihen kultaista avainta oppineisuutensa aarreaitoista. Nuo kaksi olivat kuitenkin poikkeuksia kulttuurin kentällä. Eikä kumpikaan taida enää olla filosofian laitoksen palkkalistoilla. Heidät on nostettu tuon titteleissä tarkkan instituution seinänvierustalle. Keskilattiaa hallitsevat ne, jotka eivät toisiaan filosoifeiksi nimittele.

Mutta miksi he eivät ole filosofeja? Vai ovatko sittenkin? Julistan tämä lehtemme yleisökysymykseksi! Vastaukset marraskuuhun mennessä, vähän pohjustusta seuraavassa.

Filosofi ei ole samanlainen ammattinimike kuin biologi tai kemisti. Suomessa on lukuisia biologin virkoja mutta ei ainnuttakaan filosofin virkaa. Filosofi on jotakin epävirallisempaa tai epämääräisempää, kuten matemaatikkokin. Koulussa biologiaa opettava voi esiintyä biologina ilman että kukaan protestoi, mutta matematiikan lehtori saa leuhkan maineen, jos sanoo olevansa matemaatikko. Sellaiseen nimitykseen vaaditaan luovuutta ja uusia oivalluksia. Rolf Nevanlinna oli matemaatikko, jos kohta opettaja ja professorikin. (Poikkeuksen muodostaa vakuutusmaailman kuivakka matemaatikon vakanssi.)

Epäilemättä myös filosofin tulee yltää johonkin todella uuteen vastatakseen määrettään. Jokainen filosofian opettaja ei ole filosofi. Poikkeuksia toki on. Ranskassa niitä ovat ne onnenpekat, jotka eivät *Ecole normale supérieuren* jälkeen hautaudu pikkukaupunkien lyseoihin *professeureiksi*, vaan palaavat filosoifeiksi Pariisiin.

Entä onko suomalaisen yliopiston filosofian laitoksen jokainen työntekijä filosofi? Kanslisteissa ja vahtimestareissa voi olla filosofisia tyyppejä, mutta keistä koostuu laitoksen varsinainen tutkimus- ja opetushenkilökunta? Tässä joukossa on filosofian opettajia, jotka siirtävät tulkintoja ja tutkimustuloksia opiskelijoille. Nämä oppivat sen minkä opettajansakin ovat oppineet. Sitten on viranhaltijoita, kuten assistentteja ja professoreita, jot-

ka kantavat taloudellis-hallinnollisen vastuun laitoksestaan. Lopulta on tutkijoita, joiden tehtävänä on perehtyä johonkin tiettyyn ongelmaan, käsitteeseen tai klassikkoon. Mutta onko päätoiminen Hegelin filosofian tutkija filosofi? Se siis, joka laatii asiantuntevia analyyseja Hegelistä ja muiden Hegel-tulkinnosta? Tutkihan tämä itsekin muita filosofeja, kuten muutkin klassikot ovat aina tehneet. Filosofiaa on mahdoton harrastaa vailla yhteyttä traditioon. Tämä on päivänselvää. Mutta Hegel ei pelkästään tutkinut edeltäjiensä ajattelua. Ennen muuta hän jalosti omia ajatuksiaan. Hegel ei ollutkaan mikään klassikkotutkija, kuten Marx ei ollut Hegel-tutkija. Kumpikin avasi ja käynnisti jotakin ennennäkemätöntä filosofiassa. Hegelin myötä kaikki oli toisin, Marxin jälkeen mikään ei ollut niin kuin ennen. Mutta klassikkotulkinnosta oivaltavinkaan ei ole uusi askel filosofian historiassa, ellei se ole alku jollekin mullistukselle. Tästä ensimmäinen ehdotus filosofin määritelmäksi:

Filosofi on se, joka aloittaa jotakin uutta ja mullistavaa.

Tällainen "syvyysemääritelmä" on kovin vaativa. Yksikään suomalainen ei taida yltää siihen. Jottei maamme vallan jäisi filosofeista paitsi, esitettäköön toisenlainen, "leveysmääritelmä":

Filosofi on se, joka erikoistuu yleiseen.

Mitään suurta ja ainutkertaista ei tarvitse esittää, kunhan vain eroaa tieteilijästä, tiedemiehestä, tieteentekijästä, joka erikoistuu johonkin tarkasti rajattuun aiheeseen. "Yleissivistys" tai "oppineisuus" on tieteilijälle korkeintaan vapaa-aikaa, filosofille ne ovat itse elämä. Hän perehtyy ajattelun suuriin linjoihin, tutkii todellisuuden olemusta, ajattelee elämän mieltä ja merkitystä, viettää aikansa metafysiikan ja kosmologian kysymysten äärellä, ei koskaan saa tarpeekseen oikeudenmukaisuuden dilemmasta, eikä milloinkaan tyydy löytämiinsä vastauksiin. Filosofi tahtoo ymmärtää mistä "tässä kaikessa" todella on kysymys. Hän on vääjäämättä metafysiikko – vaikkei metafysiikkaa kannattaisikaan.

Nykypäivän akateemisessa filosofiassa toki tutkitaan "metafysiikan" kysymyksiä. Aristoteleen tai Kantin metafysiikka on suosittu aihe, kuten Platonin näkemys oikeudenmukaisuudesta tai Wittgensteinin käsitys kielestä. Kysymys ei olekaan harrastuksen puutteesta vaan sen luonteesta. Ehdottamistani filosofin määritelmistä ensimmäisen kriteerit eivät juuri koskaan täyty. Voisiko toisin ollakaan? Mutta myös jälkimmäisen kohdalla ollaan vaikeuksissa. Metafysiikan tai moraalifilosofian klassikoita tutkivat eivät lähes ollenkaan muistuta tutkimuskohteitaan. Kant-tutkija muistuttaa tutkijakollegaansa mikrobiologian laitoksella, ei filosofia Königsbergissä. Toinen tietää soluista monenlaista, toinen Kantista ja metafysiikasta. Kumpikin on pereh-

tynyt alansa ”tutkimustuloksiin” ja itsekin sellaisia esittänyt. Mutta heti kun siirrytään ”erikoisalan” ulkopuolisiin kysymyksiin, kumpikin muuttuu samanlaiseksi ja samantapaiseksi maalikoksi kuin filosofiaan vihkiytymätön naapurin automies. Silloin kun pitäisi osoittaa Ciceron hyveellisyyttä tai Machiavellin voimaa, ollaan heikkoja tai säikkyjä kuin helmikanat Stockmannilla.

Filosofien muuttuminen erityistieteilijöiksi on ymmärrettävissä viimeisen kahdensadan vuoden tieteenhistoriallista taustaa vasten. Filosofiakkin on käynyt erikoistumista edellyttäväksi virkatyöksi. Yhä etäämpänä ollaan Leibnizin ja Spinozan suuren yleiskatsauksellisuuden päivistä tai Valistuksen ja Marxin läpikäytävän kritiikin ajoista. Sartren ja Foucault'nkin kiehtovat vuodet katoavat menneisyyteen. Yhä kapeammiksi käyvät hengen jättiläisen hartiat, yhä harmaammat varpuset käyvät Minervan pöllöstä.

Ehdotankin harkittavaksi, että *filosofin* määre varattaisiin suurille suunnannäyttäjille tai ainakin laajasti sivistyneille oppineille. Muissa tapauksissa käytettäisiin kohdallisempia ilmauksia *filosofiantutkija* ja *filosofiantutkimus*. Silloin olisi esimerkiksi *Helsingin yliopiston Filosofiantutkimuksen laitos*, *Tampereen yliopiston filosofiantutkimuksen professori*, *valtakunnallinen filosofiantutkimuksen tutkijakoulu* ja *Suomen filosofiantutkimuksen yhdistys*. Radiossakin esiintyisi kiusaantuneen filosofin sijasta huojentunut *filosofiantutkija*. Tämä tieteentekijä kirjoitaisi *Filosofiantutkijain vuosikirjaan*. Edelleen voitaisiin sanoa, että Hegel, Heidegger ja Derrida tekivät paljon filosofiantutkimusta (tai paremminkin filosofian tutkimusta) kehitellessään filosofiaitaan. Miksei myös, että ”tuossa filosofiantutkijassa on filosofin ainesta”.

Vertailukohtana edellisessä on *kirjallisuudentutkimus*. Eiväthän *kirjallisuudentutkijatkaan* väitä olevansa kirjailijoita, vaikka sellaisiakin on heidän laitoksillaan nähty. Kirjallisuudentutkijan koulutukseen ei sisälly kirjoittamisen taidon harjoitusta, vaan kirjojen, kirjailijoiden ja tutkimusmenetelmien opiskelua. Filosofiasakaan ei opeteta filosofi(a)n taitoa (kirjoittamista ja uuden/uusiksi ajattelemista), vaan olemassa olevien filosofioiden ja niitä koskevien tutkimusten tutkimista. Jotta voitaisiin puhua *filosofian laitoksista*, tulisi filosofisen kirjoittamisen ja muun toiminnan tyyliharjoituksilla olla painava asema opetusohjelmassa. Näin ei ole, vaan kukin kirjoittaa raporttinsa siten kuin taitaa, ja kukin ottaa kuin itsestään filosofiantutkijan habituksen omakseen – ainakin jos mieli menestystä. Koulutuksen lähtökohtana ja tutkimustyön päämääränä on muodoltaan valmiiksi oletettu ”kansainvälinen tiedeyhteisö”, jonka sääntöihin ja paradigmoihin noviisit sosiaalistetaan. Tuollaisen monumentin juurella sitten oppii sen minkä muutkin ja siten kuin muutkin.

Tietenkin nimeään vastaavalla filosofian laitoksella perehdyt-

täisiin filosofian historiaan ja kommunikoitaisiin ”kollegoiden” kanssa siinä missä filosofiantutkimuksen laitoksellakin. Tällainen *filosofian tutkimus* liittyisi nyt filosofiksi tuleminen vaatimaan hankkeeseen. Sitä leimaisi yhtä aikaa taaksepäin katsovan oppineisuuden ja eteenpäin suuntautuvan luovuuden voimallinen pyrkimys.

Mahtaisikohan tällaisesta Medicien uutta platonista akatemiaa muistuttavasta paikasta enää olla ”huippuyksiköksi”? Filosofiantutkimuksen tohtoreita ja professoreita näet on helppo leipoa, kun vain taikinaa riittää, filosofin nousuun eivät väkevimmätäkään hiivat aina riitä.

Mikko Lahtinen

Errata

Petri Koikkalaisen artikkeliin *Hobbesin Leviathanin 'kirkolliseen ja valtiolliseen yhteiskuntaan' liittyvästä käsitteistöstä* (n&n 2/00) oli livahtanut ylimääräinen sana, joka muuttaa yhden kappaleen merkityksen. Sivun 71 vas. palstan riviltä 16 alkava lause kuuluu oikeassa muodossa seuraavasti: ”Tämän voi ajatella merkittävän esimerkiksi sitä, että jokainen luonnollisten lakien noudattamiseen perustuva yhteiskunta ... on mahdollista julistaa 'kristilliseksi yhteiskunnaksi’”.